

BOSNA ŞARKISI PİYESİ ÖRNEĞİNDE BARIŞÇIL SÖYLEMİN İNŞASINDA MÜZİĞİN İŞLEVI

The Function of Music in the Building of the Peace Discourse in the
Example of the Bosnia Song Play

Mehmet GÜNEŞ*

ÖZET

İlkel toplumlardan modern insana müzik, hayatın en asli ihtiyaç ve ilgilerden biri olmuştur. Başta müzik olmak üzere, güzel sanatlar ruhun gıdası olup kendisiyle ilgilenen kişileri kötücül duygu ve eğilimlerden uzaklaştırabilmektedir. Güzel sanatların her birinin büyüleyici, kişilere ve toplumlara tesir edici gücü olmakla birlikte onlar arasında müziğin özel bir yeri vardır. Nihat Kınikoğlu *Bosna Şarkısı* piyesinde savaş karşıtı söylemin inşasında müzik özelinde güzel sanatın işlevini yansıtır. Profesör Branko yaklaşık yarım asırdır eğitim faaliyetlerini sürdüren konservatuvarı ülkedeki huzur ve birlikte yaşama sanatının sembolü olarak görür; bu uğurda büyük mücadele verir. Geçmişten bugüne ırkçı söylem ve eylemlerin etkisi, sanat mekânlarında çoğunlukla daha geç hissedilir, Branko'nun konservatuvarı da hep sanatı öncelikli tutup barışçıl bir kurum olmuştur. Bu nedenle konservatuvar ve buradaki öğrenciler Sırp çetelerinin hedefi haline gelir. Bu makalede *Bosna Şarkısı* piyesinde Balkan coğrafyasındaki farklı ırk ve dinden halklar arasında barışçıl söylemin inşasında müziğe ve konservatuvara yüklenen işlev ve sembolik anlam, dönemin siyasi ve sosyal gelişmeleri de dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bosna Savaşı, müzik, konservatuvar, barışçıl söylem, savaş karşıtlığı.

ABSTRACT

Music has been one of the most essential needs and interests in people's lives from primitive societies to modern people. Fine arts, especially music, are the food of the soul and can take individuals away from evil emotions and tendencies. Although fine art has a fascinating and influential power on people and societies, music has a special place. Nihat Kınikoğlu reflects the function of fine art, especially music, in the construction of anti-war discourse in his play *Bosna Song*. Professor Branko considers the conservatory, which has been providing education service for nearly half a century, as a symbol of the art of peace and

* Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-İstanbul. E-posta: m.gunes.79@hotmail.com. Orcid ID: 0000-0003-2330-6339.

coexistence in the country; he struggles greatly for this purpose. The impact of racist discourse and actions from the past to the present is often felt later in art venues, and Branko's conservatory has always been a peaceful institution, prioritizing art. Therefore, the conservatory and the students there become the target of the Serbian gangs. In this article, the function and symbolic meaning attributed to music and conservatory in the construction of peaceful discourse among people from different races and religions in the Balkan geography in *Bosnia Song* are evaluated through the consideration of the political and social developments of the period.

Keywords: Bosnian War, music, conservatory, peacefully discourse, anti-war.

Giriş

İnsanların eğlenme isteğini karşılayan, çoğunlukla bir çalgı aletiyle birlikte icra edilen müziğin “ruhun gıdası” olduğu söylenir. Aslında sadece müzik değil, tüm güzel sanatlar ruhun gıdası olup kendisiyle ilgilenen kişileri kötücül duygu ve eğilimlerden uzaklaştırabilmektedirler. Aristo ünlü eseri *Poetika*'da tragedya türü özelinde sanatın insan ruhunu tutkularından arındırdığını savunur, bu eylemi “katharsis” olarak adlandırır (Aristo, 2011: 22). Sanata ilgi ya da sanat uğraşı kişinin başka insanlara, eşyaya, mekâna bakış açısını estetize etmekte, ona “estetik tavır aldirmek”tedir. Estetik tavır alan kişi, varlık/nesneyi hoşlanma, haz alma amacıyla seyreder (Tunalı, 2002: 23-25). Bakış açısı estetize olan bu kişiler musiki eserini haz almak için dinlerken edebi eseri de benzer amaçla okurlar; resim, mimari yapı, opera ya da tiyatroyu da haz almak için seyrederler.

Sanatın kişileri büyüleyici/tesir altında bırakan etkisinden dolayı devlet adamları sahip oldukları yetkiye ve ülke yasalarına rağmen “Türküler çağıran şairlerden ve ihtirasları dile getiren sahne yazarlarından daima korkmuştur” (Edman, 1991: 49). Sanatçının yapmacıktan tamamen uzak doğal eylem ve tavırları, kişisel çıkar ya da ihtiras yerine yüreğinin/vicdanının sesiyle hareket etmesi, iktidar sahiplerinin hırs ve planlarıyla çelişebilmektedir. Sanat özü gereği özgürlükçü olduğundan onun egemen gücün dayatmalarına uygun biçimde hareket etmesi zordur. Sanat içtenliği ve samimiyeti içerir, doğası gereği ayrıştırıcı değil birleştirici, kavgacı değil eğlendirici/barışçıl bir işlev üstlenir. Sanatkârlar iktidarla çoğunlukla çatışsalar da bazen iktidarın sözcülüğünü yapanlara da rastlanır. İktidarın, egemen oluşumların, bir ideolojik grubun sözcülüğünü yapmak, sanatını böyle bir amaç/işlev aracı kılmak, sanatkâra da eserine de zarar verir. Adorno sanat eserinin üretiminin,

öznenin “nesnel dünyayı özümseyip içselleştirme derecesinde kavranabilmiş olmasına; ama bunu, estetik biçimin kendi yasalarına uygun bir tarzda yapabilmiş olmasına bağlı” olduğunu söylerken bu hususa dikkat çeker (akt. Dellaloğlu, 2001: 54-55). Sanatın ve sanatkârın birincil amaç ve hedefi ilgisine estetik haz vermektir. Estetik gayeyle hareket eden eserin kitlelerde nefret yerine sevgi ve barış duyguları uyandırma olasılığı çok daha yüksektir. Estetik haz da kişileri “gündelik yaşamın tutkularından, gündelik kuşku ve kaygılardan kurtarır, ruhu[n]u artırır” (Tunalı, 2002: 45). Bu bağlamda Ömer Naci Soykan’ın şu tespitleri de dikkate değerdir:

“İncelmiş beğeni duygusu, yalnızca estetikle değil, aynı zamanda etik olanla da ilgilidir. Bu nedenle bir toplumda estetik beğeni duygusunun yükseltilmesinin, insanlar arası ilişkilere, davranış biçimlerine de olumlu yönde etkisi bulunacağı açıktır. Müziğin insan ve toplum üzerindeki etkisi, *Konfüçyusçular*’dan beri bilinmektedir. Hatta onlar, bu etkiyi müzik tonlarıyla bile ilişkilendirmişler, bir ülkede düzenin bozulmasıyla, müziğin bozulması arasında koşutluklar kurmuşlardır. Sözün kısası, genelde estetik, özelde müzik eğitimi toplumsal-ahlaksal eğitim için de bir temeldir. Etik-estetik birliği, yalnızca felsefi ele alınış bakımından değil, aynı zamanda eğitim için de söz konusudur.” (Soykan, 2015: 242).

Tıpkı müziğin tonları arasındaki uyum ve ritmik ilişki gibi iç içe ya da bir arada yaşayan halklar arasında da zamanla uyum ve benzerlik oluşur. Onların arasındaki uyumun ve düzenin dağılması, müzikteki ahengin bozulması gibidir. Nasıl ki müzik aletinin akort sistemi iyi bir müzisyen sayesinde düzen ve uyum içinde çalışıyorsa, toplum/kitlelerin huzur ve barış içinde yaşaması da estetik eğitim ve bakış sayesinde olur; “estetik eğitimin kazanılması, kişide zamanla yerleşir, onun doğası olur” (Soykan, 2015: 49).

Sanat eserlerinin her birinin büyüleyici, kişilere ve toplumlara tesir edici gücü olmakla birlikte onlar arasında müziğin özel bir yeri vardır. Müzik “ruhlara egemen olmak için çok kullanılan bir araçtır” (Esgin, 2012: 156). Ünlü Türk müzisyen Edip Özişik’in “Sanatın diğer kollarına bigâne kalabilen insanoğlu asla musikinin esaretinden kurtulamaz.” (Özişik, 1963: 9) şeklindeki sözü ilk başta biraz abartılı gibi görülse de müzik, doğası gereği diğer güzel sanatlara göre hem daha geniş kitleler tarafından ilgiyle takip edilmektedir hem de tesir gücü daha yüksektir. Müziğin sadece enstrümanına değil, çoğu zaman dil/yorumuna da evrensel bir nitelik yüklenmiştir.

Müzik “insan doğasının bir parçası olarak evrensel bir insan davranışı”dır (Erol, 2009: 18). Birbirine yabancı kişiler, karşısındakinin dilini bilemeyenler müziğin evrensel diliyle iletişim dili kurabilmektedirler. İnsanoğlu hayatının her evresinde müzikle iç içe yaşar (Say, 2010: 16). İlkel toplumlardan modern insana müzik insanların hayatında en asli ihtiyaç ve ilgilerden biri olmuştur. Tarih öncesi dönemlerden kalan “kemik flütler ve duvar resimleri” müziğin mazide de varlığının kanıtı olduğu gibi, evrenselliğini de gösterir (Aktaş, 2012: 46).

Geçmişten bugüne halklar acılarını, sevinç ve mutluluklarını çoğunlukla musiki eserleriyle dillendirir. Musiki eşliğinde paylaşılan acılar azaltılmaya, sevinç ve mutluluklar ise çoğaltılmaya çalışılır. Yine musiki birbirini hiç tanımayan kişi ya da halkları birbirine yakınlaştırdığı gibi, kişiler hiç bilmedikleri dille söylenen müziği dinlerken de çok etkilenebilmektedirler. Bu bağlamda Eflatun’un *Şölen* adlı eserinde Eryksimakhos’un musikiyi sevgiyle bağdaştırışını, yine Eflatun’un *Devlet*’inde Sokrates’in dilinden aktarılan “Müzik, eğitimlerin en üstünüdür.” şeklindeki ifadesini (Çetinkaya, 2016: 17-18) hatırlatmakta yarar vardır. Müzik, sıradan bir eğlence aracı olmaktan öte anlam ve işleve sahiptir. Sözün burasında birçok toplumda ruhî hastalıkları olanların tedavisinde müzikten yararlandığını hatırlatmak gerekir.

Bosna Şarkısı Piyesi

Güzel sanatlara olan ilgi, sanatın büyümlü gücü arzu edilen ideal düzenin, barışçıl bir toplumun oluşmasında oldukça etkilidir. Nihat Kınikoğlu *Bosna Şarkısı* piyesinde savaş karşıtı söylemin inşasında müzik özelinde güzel sanatın işlevini yansıtır; eser insanların “barış ve dostluk içinde bir arada yaşaması için sanatın ne denli önemli olduğunu yine bir sanat yapıtıyla” aktarması bakımından önemlidir (Yılmaz, 2008: 9). *Bosna Şarkısı* piyesinde Profesör Branko yaklaşık yarım asırdır eğitim faaliyetlerini sürdüren konservatuarı ülkedeki huzur ve birlikte yaşama sanatının sembolü olarak görür; bu uğurda büyük mücadele verir. Müzikle ilgilendiği, konservatuarın uzun yıllardır hocası ve müdürü olduğu için daha insancıl bir kişiliğe sahip olur, barışçıl bir dil ve söylemi benimser. Branko’nun gözde öğrencilerinden Lazar, yaklaşık on yıl önce iyi bir müzisyen olması, nitelikli müzik eğitimi alması için babası Stevan tarafından konservatuvara getirilir. Lazar, bu süreçte iyi bir müzisyen olma yolunda oldukça mesafe kat ettiği gibi barışçıl, insancıl dil ve söylemi de benimser. Onun hayata bakışında, barışçıl bir dil ve söylemi içselleştirmesinde konservatuar kadar tesirli olan Halide de yine on yıl önce aynı gün babası Kemal Kapetanoviç tarafından aynı amaçla bu eğitim kurumuna

getirilmiştir. Konservatuvar hiçbir zaman ırkçı bir kimliğe sahip olmamış, hep asıl amacına uygun biçimde nitelikli bir müzik eğitimi vermeyi, ırkına, inancına bakılmaksızın öğrencilerdeki müzik dehasını keşfetmeyi ve geliştirmeyi amaçlamıştır. Ancak hâlihazırdaki/1990'lı yıllardaki kadar olmasa da geçmişte de Müslümanların konservatuvarda eğitim görmesine, müzikle ilgilenmesine önyargıyla yaklaşanlar olmuştur. Bu nedenle Halide'nin babası Kemal Kapetanoviç kendisi Saraybosna Orkestrası'nın birinci kemancısı olduğu hâlde, kızı Halide'yi konservatuvara kayda getirdiği zaman tedirgin olup kendileri Müslüman oldukları için kızının konservatuvara kabul edilmemesinden endişe etmiştir. Kurumun o tarihte de müdürü olan Branko, konservatuvarda din ya da ırkların değil yeteneğin önemli olduğu şeklindeki açıklamasıyla ona kurumun işlev ve amacını belirtir. Bu konservatuvar her bakımdan birlikte yaşama sanatının ve barışın sembolü olur.

1990'lı yılların başında Yugoslavya toprakları büyük kargaşa ve çatışmalara sahne olur. Yugoslavya'nın dağılması üzerine ülke içindeki uluslar arasında çatışmalar yaşanır. Bu süreçte Sırp çeteleri/Çetnikler diğer halklara, özellikle Müslüman/Boşnaklara katliamlar yaparlar. 6 Nisan 1992'den 14 Eylül 1995 tarihine kadar süren bu savaş esnasında Uluslararası Kızılhaç Örgütü verilerine göre 312.000 kişi ölmüş, yaklaşık 2 milyon kişi de mülteci konumuna düşüp yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Ölenlerin yaklaşık 258.000'i Boşnak olup Boşnak halkı modern dünyanın gözü önünde "sistematik bir soykırım"a tabi tutulmuştur. Bu tarihlerde yaşanan en büyük trajedilerden biri de yaklaşık 30.000 kadın/kızın vahşice tecavüze uğramasıdır (Emgili, 2012: 59).

Bosna Şarkısı piyesine bakıldığında ülke içindeki siyasi, etnik çatışmaların başlangıcıyla eş zamanlı olarak Sırp Gönüllüler Birliği, Müslüman öğrenci ve öğretmenlerin konservatuvardan uzaklaştırılmasını ister. Geçmişten bugüne ırkçı söylem ve eylemlerin etkisi, sanat mekânlarında çoğunlukla daha geç hissedilir, Branko'nun konservatuarı da hep sanatı öncelikli tutup barışçıl bir kurum olmuştur. Konservatuvardaki Müslüman öğrenci ve öğretmenlere yönelik ayrılıkçı ve düşmanca tutum, iyi bir sanatkâr olduğu gibi barışçıl kişiliğe de sahip olan Branko'yu tedirgin eder. Ömrünü müziğe ve müzik dehalarını keşfedip geliştirmeye adanmış Branko'nun Sırp Gönüllüler Birliğinin emir/isteklerini uygulaması mümkün değildir. Müzik, resim vb. güzel sanatların amaç ve işlevine uygun olarak insanlarda güzel duygular uyandırmak, halklar arasında güzel duygular yaymak olduğuna inanan Branko, kurum içinde ayrımcılık yapmak yerine gerekirse eğitmenliği tamamen bırakmayı

düşünür. İlkelerine karşıt biçimde hareket etmekle hem kendisiyle çelişecek hem de ömrünü adadığı müzik sanatına ihanet etmiş olacaktır.

Branko'nun gözde ve en yetenekli öğrencilerinden biri olan Lazar'ın babası Stevan, Sırp milliyetçileriyle birlikte hareket edip o coğrafyada Sırplar dışında yaşayan diğer kavimleri öteki/düşman olarak bakar. Son derece ırkçı, ayrılıkçı bir tavırla hareket ettiği için Branko'nun Müslüman öğrencileri eğitmesini hatalı eylem olarak görür. Bu düşüncesi öyle bir hâl alır ki Branko'yu Sırp öğrencilere de "yanlış düşünceler aşılama"la suçlar. Ona göre Sırp öğrenciler, diğer ırklara özellikle de Müslüman/Boşnaklara karşı kin ve nefretle yaklaşmalıdır; müzik/sanatla insancıl duyguları öne çıkan, barışçıl söylemi benimseyen çocukların büyük Sırbistan hayaline inandırılması mümkün olmayacaktır. "Demek ki doğru yoldayım. Demek ki sanat düşman tanımıyor." (Kınikoğlu, 2008: 16-17) diyen Branko ise sanatın öğrencileri/halkları düşmanca tutumlardan uzaklaştırdığının fark edilmesinden mutlu olur. Zaten Stevan'ın oğlu Lazar da iyi bir müzisyen olma yolunda ilerlemiş, son derece barışçıl kişiliğe sahip olduğu gibi Halide ile aralarında duygusal bağ oluşmuştur. Lazar ile Halide iyi bir müzisyen olma yolunda ilerlerken birbirlerinin ırk ve dini inançlarını önemsemmezler. Onlar bu yönleriyle uzun yıllar Balkan coğrafyasında barış içinde, dostça yaşamaya çalışanların sembolü oldukları gibi, çevreleri ve gelecek nesiller için örnek kişilikler de olurlar. Onlar arasında duygusal bağ kurulmasında, onların etnik köken ve dinî inanç farklılıklarını önemsememe/öncelememelerinde müzik oldukça etkili olur. Müziğin barışçıl dili, Hristiyan Sırp erkeğiyle Müslüman Boşnak kızı arasında duygusal bağ kurar.

Halide her ne kadar büyük özveriyle müzik yarışmasına hazırlansa da babasının sırf Müslüman olduğu için Enstitüdeki görevinden uzaklaştırılması onu karamsarlaştırır. Babası ondaki bu tedirginliği gidermeye çalıştığı gibi, onun müzik konusundaki yanlış bilgi ve izlenimlerini de düzeltir. Ünlü müzisyen olan Kemal Kapetanoviç, İslam'ın müziği yasakladığı bilgisinin yanlış olduğunu, sorunun İslamiyet'ten değil bazı Müslümanların müziğe bakışından ileri geldiğini İslam tarihinden örneklerle açıklar.

Konservatuvardan Müslüman öğrencilerin uzaklaştırılmak istenmesinin bir diğer, aslında en önemli nedeni Sırp/Hristiyan Lazar yerine Boşnak/Müslüman Halide'nin yarışmayı kazanma ihtimalidir. ırkçı Stevan'a göre yarışmayı kazananın asla Müslüman kimliğe sahip olmaması gerekirken, Branko için kazananın inancı ya da etnik kökeninin önemi yoktur. Branko, kendisine yapılan uyarı görünümü tehditlerle

kargaşanın yakın olduğunu fark eder; o nedenle Lazar ve Halide'ye dikkatli olmaları telkininde bulunur. Nitekim kısa süre sonra Hırvat asıllı müzik öğretmeni Mihovil, Sırpların/Çetniklerin Ravno kasabasını basıp orada yaşayan herkes gibi annesi, babası ve kardeşlerini öldürdüğünü öğrenir. Çetniklerin Hırvatlara zulmünün nedeni, onların Boşnaklarla aralarındaki dinî inanç farkını umursamayıp onlarla dost olmalarıdır.

Branko ile eşi Andela'nın¹ tehdit ve katliamlara rağmen özveri ve umutla çaba göstermelerine karşın ırkçılar tehdit yazıları göndermeye devam ederler; onun özellikle de Halide'ye ders vermeye devam etmemesini ısrarla vurgularlar. Sırp milliyetçilerinin gözünde Halide Müslümanların sembolü, ötekinin temsilcisi olurken, Branko, Andela ve Lazar'ın için Halide'yle birlikte çalışmak, barışçıl düzenin en önemli parçası ve ifadesidir. Lazar gibi Halide ve enstrümanı da barışçıl düzeni temsil etmektedir. Müziğin büyümlü ve birleştirici gücü diğer ırkçı, ayrılıkçılar gibi Sırp milliyetçilerini de ürkütür. Branko'nun şu sözleri müzik özelinde güzel sanatların işlevini anlatması bakımından çarpıcıdır:

“Halide'ye ders vermeye devam edersem benim için iyi olmayacağını söylüyorlar. Bana Sırp olduğumu hatırlatıyorlar. (...) Ben öğrencilerimi çalıştırmaya devam edeceğim. Yarışmaya hazırlayacağım belki de son öğrenciler, onları yarı yolda bırakmayacağım. İnsanların farklı dinî inançlara ve kökenlere sahip olması nasıl oldu da bir zamanlar birbirlerine gülümseyen yüzleri kinle doldurdu? Bunu gerçekten bilmek istiyorum. Öğrencilerimi inançlarına bakmadan aynı derecede seviyor olmam yoksa benim farkında olmadığım bir kusurum mu? (...) Kin tekerleği dönmeye başladı, araba nerede duracak bilmiyorum.” (Kınikoğlu, 2008: 22-23).

Branko tehditlere rağmen barışçıl söyleme devam etmekte kararlıdır. Uzun yıllar barış içinde, dostça yaşayan halkların yine müzik özelinde güzel sanatlar aracılığıyla huzur ve barış içinde kardeşçe yaşayacağına olan inancını sürdürür. Çetniklerin asıl amacı, konservatuvarı kapatarak bu kurumun barışa hizmet ve katkısını bitirmek olup onların gözünde Sırplar dışında başta Boşnaklar olmak üzere diğer halkların yaşama hakkı yoktur. Konservatuvarı kapatma kararlılıklarının asıl nedenini “Biliyorlar ki keman tutan eller silah tutarken titreyecektir, yaya basan parmaklar tetiğe

¹ Branko Sırp, eşi Andela ise Hırvat kökenlidir. Onlar arasında duygusal bağ kurulmasında da müzik işlevsel olur. Andela konservatuvara başladıktan kısa süre sonra o zaman genç keman öğretmeni olan Branko, Andela'yı akşam yemeğine davet eder. Yemek esnasında ona evlilik teklifini daha sonra “benimle evlenir misin” adını alan besteye yapar. Bu beste/müzikle sonsuza dek sürecek olan sevgi bağının temelleri atılır (Kınikoğlu, 2008: 33-34).

basmakta zorlanacaktır.” (Kınıkoğlu, 2008: 23-24) sözleriyle özetleyen Branko, ilkelerinde kararlılığını sürdürse de o esnada içeriye giren iki çocuk Lazar ve Halide’ye sataştığı gibi Halide’nin kemanını yere vurup parçalar. Tınlarının insan sesine en yakın olduğu söylenen keman barışın sembolü olma işlevi üstlenmiştir; onun parçalanması, uzun bir süre o coğrafyanın huzur ve sükûna hasret kalacağına işaretidir. Branko “Burayı dinlerin, etnik milliyetçiliğin savaş alanı yapmayacağım” (Kınıkoğlu, 2008: 26) diyerek barışa olan inancını sürdürse de ne yazık ki savaş, onun konservatuvarına da yansımıştır. Kargaşa devam ederken Branko kalp krizi geçirir, o vakitten sonra eski sağlığını kazanması mümkün olmaz. Halide’nin babası, kızını kendi kemanıyla çalışabileceğini söyleyerek teselli etse de Halide’nin kalbi, ruh dünyası, zihni de kemanı gibi paramparça olmuştur. O esnada Slovenya ve Hırvatistan’ın bağımsızlıkları ilan ettikleri duyulurken, Bosna-Hersek’in de bağımsızlık ilanının yakın olduğu tahmin edilir. Tüm olup bitenler o coğrafyada çıkacak büyük kargaşa ve katliamın işaretleridir. Nitekim kısa süre sonra Sırpların yaraladığı Mostar Köprüsü Hırvatlar tarafından yıkılır. Köprü’nün yıkılması, Müslümanlarla Hırvatlar arasındaki bağı koparır, iki halk arasında kin ve nefret tohumlarını yeşertir.

Müziğe ve barışa olan inançlarını sürdüren Halide ve Lazar, tüm olumsuzluklara rağmen yarışmaya hazırlanmaya devam ederler. Halide bestesini, hocaları Branko’ya armağan etmeyi planlarken Lazar ise bu besteyi ikili kemana uyarlayarak hocaları konservatuvara döndüğü ilk gün birlikte çalmayı teklif eder. Lazar’ın bu teklifi, onun her şeye rağmen barış ve birlikte yaşamaya olan inancını/umudunu yitirmediğinin göstergesidir. Branko kendisine armağan edilen besteyi çok beğenir, bu besteye “Bosna Şarkısı” adını verir, yarışmadan sonra bu bestenin tekrar çalınmasını ister. Yarışmanın finalinde Halide ile Lazar yarışır, sonunda birincilik ödülüne Halide lâyık görülür. Branko, Halide’yi tebrik ederken ondan kemanını kıranlar adına özür diler; iki yüzyıllık Gagliano kemanını ona hediye eder; Halide’nin ünlü kemancı olduğunda vereceği resitallerde kendisini hatırlamasını umut ettiğini ifade eder. Halide’nin birinciliğe lâyık görülmesi, hocası Branko’nun çok kıymetli kemanını ona hediye etmesi o coğrafyada her şeye rağmen barış ve kardeşliğin yaşatılmaya çalışılması umut ve düşüncesiyle ilintilidir. Konservatvardakiler müzik ve onun etrafında gelişen etkinliklerle farklı ırk ve dinden kişiler arasındaki bağı yaşatmaya çalışırlar. Yarışmada birincilik ödülünün Halide’ye verilmesini hiçbir biçimde kabullenemeyen Sırp milliyetçileri konservatuvarı kapatır. Bu eylem orada barış ve huzurun kesintiye uğradığının göstergesidir. Eşi

Branko'nun bu eylem karşısında sarsıldığını gören Andela onu teselli etmeye çalışır:

“Sen amaca doğru atılan her adım, aşılın her engel insanı mutlu eder demiyor muydun? Bugüne kadar yapılan her türlü ırkçı, dinci saldırıya direndin, öğrencilerini yetiştirdin, hatta bir öğrencinin uluslararası bir yarışmaya katılmasına imkân sağladın. (...) Göreceksin konservatuvarı yeniden faaliyete geçireceğiz. Zor olacak ama bunu da başaracağız. Tuhaf değil mi bazılarının mutsuzluğu diğerlerinin mutluluğu olabiliyor.” (Kınikoğlu, 2008: 39).

Sanatın gücüne inancını kaybetmeyen Branko ve Andela, er ya da geç yarım kalan faaliyetlerine kaldıkları yerden devam edeceklerini umut ederler. Maruz kaldıkları duruma, uğradıkları haksızlıklara rağmen barışçıl söylemde kararlıdırlar.

Lazar'ın babası Stevan oğlunu hem Halide'den hem de konservatuvarın barışçıl ortamından uzaklaştırmak için Belgrat'a taşınır. Stevan oğluna “Bosna Şarkısı” değil Sırp şarkıları dinleterek kendisi gibi ırkçı söylem ve dili benimsetmeyi hedefler. Lazar Bosna Savaşı'nda onbaşı olarak bulunur. Savaş esnasında ruhi, dengesi sarsılrsa da insani duygularını ve duyarlılığını tamamen kaybetmez. Konservatuvardaki müziklerin barışçıl ve insancıl ileti içerikli olmasına karşın, savaş esnasında söylenen marşlarda insaniyete aykırı, ırkçı tutumun yoğunluğu oluşturduğu Lazar'ın gözünden kaçmaz. O, savaş esnasında masum insanların vahşice öldürülüşüne, kadınlara acımasızca tecavüz edilmesine tanık olur, özellikle çocuk denilecek kadar küçük yaştaki kızların komutanlara armağan olarak sunulması onu çıldırtır. Daha önce faciadan kurtardığı küçük kız çocuğunun komutana doğum günü armağanı olarak sunulacağını görünce, kendisini kız çocuğunu öldürmeye mecbur hisseder. Ona göre kız çocuğu tecavüze uğrayınca önce namusu kirlenecek, sonra ruhi dengesi sarsılacak, daha sonra da çıldırıp intihar edecektir. Lazar'a göre kız çocuğu namusu kirlenmeden ölmelidir. Önce kızı, daha sonra da annesini öldüren Lazar, bu eylemini onları acılardan kurtarmak için yaptığı kanaatinde. Bu eylemi onun ruhî dengesinin sarsıldığını, insani değerlere, insaniyete, evrene olan inancını da yitirdiğinin göstergesidir. Bosna Savaşı barış ve kardeşlik duygularını yok etmekle kalmamış, bir sürü masum insanın ölümüne ya da hayata küsmesine neden olmuştur. Barışçıl düzenin temsilcisi Lazar, ırkçı sistemin ve eylemin kurbanı olur.

Bosna Savaşı halkın hafızasında oldukça olumsuz bir şekilde yer edinir. Kargaşa başlayalı yedi yıl olur; ancak tüm olumsuzluklara rağmen müzik, barış ve kardeşliğin sembolü işlevini korumaya devam eder. Piyesin

sondan bir önceki sahnesinde keman kutusunun vurgulanması, Asım'ın kemanını akort etmeye çalışması hep müziğe yüklenen sembolik anlamla ilintilidir. Çocuk müzisyen Asım, kemanın akort sistemini düzelttiği gibi, Bosna'da bozulan düzeni de yeniden kurmaya çalışacaktır. Yine aynı sahnede Bosna Savaşında Çetniklerin tecavüzüne maruz kalan Emina, kızı Leyla'nın eğitimi için konservatuvara gelip müziğin kendileri gibi yaralı yürekler için terapi işlevi görmesini umut eder. Emina'nın çocuğunun babası ne yazık ki Çetniklerdir. Babasının Çetnikler olması Leyla'nın ruh dünyasını, aksayan ayağı başta olmak üzere tüm bedenini sarsar. Emina, kızının iyi bir keman/müzik eğitimi alarak hayata tutunmasını amaçlar. Emina, Leyla, Asım ve diğer savaş mağdurları müzikle teselli bulmaya çalışsa da hırsla gözlerini kin ve nefret bürüten Sırp çetelerinin konservatuvara baskını sonucu bu kurumda öğretmen olarak çalışan Halide de savaş mağduru Leyla da acımasızca öldürülür. Keman kutusunun Halide'ye ait olduğunu anlayan Onbaşı Lazar, keman ve yayı kutudan çıkarıp "Bosna Şarkısı"nı çalmaya başlar. Sırp militanı İvan, Onbaşı'nın başına ateş eder, Lazar keman kutusunun yanına devrilir. Lazar'ın çok sevdiği Halide'den kısa süre sonra ölmesi, ölünce kemanın yanına düşmesi oldukça dramatik bir tablodur. Müzik barışın sembolü olma işlevini sürdürse de ırkçı, insaniyet yoksunları da karşıt yönde eylem ve söyleme devam etmekte kararlıdırlar. Lazar'ı acımasızca öldüren İvan'ın "Burası konservatuvar değil Lazar Onbaşı!" (Kınikoğlu, 2008: 57) şeklindeki ifadesi de ırkçı bakış ve söylemin yansımasıdır. İrkçılar ne barış dili kurmaya çalışan keman sesine ne de barışçıl kişiliğe sahip Halide ve Lazar'ın yaşamasına izin verir. Lazar, Halide, Leyla ve daha birçok kişi ırkçı düzenin mağdurdur. İnsani/vicdani duygulara tamamen yabancılaşan Sırp'lar onların yaşama hakkını ellerinden almıştır.

Bosna Savaşı bitince geride yüreklerde onulmaz yaralar açılmış; halklar arasına uzun yıllar sürecek kin ve nefretin tohumları ekilmiştir. Profesör Branko, ırkçı tutumuyla birçok kişinin mahvına yol açan Stevan'a çok öfkeli. Stevan, ırkçı tutumuyla başta oğlu Lazar, olmak üzere birçok kişinin felaketine neden olmuştur. Savaş, Branko'nun umutlarını, hayallerini çalmış, başta müzik dehası öğrencileri Halide ve Lazar'ın ölümüne neden olmuş, onu tekerlekli sandalyeye mahkûm etmiştir. Savaş öncesinde keskin biçimde ırkçı tutum içinde olan Stevan'da dönüşüm gerçekleşir. Savaş sonrasında Asım adlı savaş yetimi çocuktaki müzik yeteneğini fark edince, ömrünü müziğe ve barışa adayan Branko'dan onu yetiştirip savaş öncesindeki hayallerini gerçekleştirmesini ister. Branko'nun "Hayalimi mi? Hangi hayalimi? Savaş öğrencilerimi aldı.

Öğretmenlerimi aldı, hayallerimi aldı.” (Kınikoğlu, 2008: 14) şeklindeki sözleri acıklı olduğu kadar, tepkisel mahiyetlidir. Stevan’ın Müslüman bir çocuk olan Asım’a müzik eğitimi vermesini şaşkınlıkla karşılayan Branko, onun samimiyetine inanmadığı gibi, bu tavır ve eylemin ırkçı/düşmanca planların bir parçası olması olasılığı üzerinde de durur. Halide’nin öğrencisi Asım’ın kutudan ona ait kemanı çıkarıp “Bosna Şarkısı”nı çalmaya başlaması Branko’yu oldukça hüzünlendirse de Stevan ile aralarındaki buzdağını birazcık da olsa eritir. Daha önce oğlu Lazar’ın değil Halide’yle evlenmesine, barışçıl Sırlarla bile görüşmesine karşı çıkan Stevan, savaş sonrasında Andela’nın kendisine Halide ve Lazar’ın nerede olduğunu sorması üzerine “Artık ayrılmamak üzere birlikteler. (...) Ebediyete kadar.” (Kınikoğlu, 2008: 15) karşılığını verir.

Yaşarken oğlunu Müslüman/Boşnak’la birlikte düşünemeyen Stevan’ın, ölümün onları birleştirdiğine/kavuşturduğuna inanması ironik değil oldukça trajiktir. Müzik dehası olma işaretleri belirgin olan Asım, Halide ile Lazar’ın manevi mirasçısı olup onların yarım bıraktığı eylemi tamamlayacaktır. Oğlu Lazar, onun sevgilisi Halide ve daha birçok kişinin ölümünden doğrudan ya da dolaylı biçimde sorumlu olan Stevan’ın savaş yetimi Müslüman Asım’ın müzik eğitimi alması için önyak olması, savaş öncesi ve sonrasında işlediği günahlarının kefareti amacıyla. Hayatının şafağında olan Asım, adı gibi tertemizdir. Daha önce elini birçok masum kanıyla kirleten Stevan, Asım’ı kötülüklerden uzak tutarak korumak ister, kendisinin elindeki kirleri Asım’ın elindeki kemanla temizlemeye çalışır. Asım’daki müzik yeteneği geliştirilerek Balkan coğrafyasında kaybolan huzur ve barış ortamı müzik aracılığıyla yeniden kurulup sevgi ve kardeşlik duyguları yeşertilecektir. Ancak Stevan’ın geçmişte yaptıklarına tanık olanlar ne ona güvenirlere ne de planlarının gerçekleşeceğine inanırlar.

Sonuç

Sonuç olarak bakıldığında *Bosna Şarkısı* piyesinde savaş karşıtı söylemin öne çıkarılıp barışçıl bir dilin inşasının hedeflendiği görülür. Eserde savaşın daima yıkım olduğu, kişiler ya da halklar arasında nefret duygularını yaymaktan başka hiç işlevi olmadığı yaklaşımı öne çıkarılmıştır. Yıllarca süren bu savaş, Lazar ve Halide adlı dâhilerin hazin biçimde ölümüne neden olduğu gibi, Balkan coğrafyasında halkların zihinlerinde onulmaz yaralar açmış, halklar arasına uzun yıllar devam edecek kin ve nefret duyguları yaymıştır. Hıristiyan/Sırp Lazar ile Müslüman/Boşnak Halide ne evlenebilmiş ne de müzik sanatındaki hedeflerine ulaşabilmiştir. Onların yarım bıraktığı eylem, Asım tarafından devam ettirilecektir. Asım’ın görevini tamamlaması için müzik dehası

olarak yetişmesi, Balkan coğrafyasında barışçıl söylemin inşasına katkıda bulunması gerekmektedir. Müziğin barışçıl dili, birleştirici gücü sayesinde halkların birbirlerini ötekileştirmesinin önüne geçilmeye çalışılacaktır. Halklar arasında güven yerine güvensizliğin, birleştirici ve barışçıl söylem yerine kavgacı ve ayrıştırıcı dilin egemen olduğu bir toplumda müziğe oldukça önemli işlev yüklenmiştir. Tarih boyunca farklı topluluklarda-milletlerde ruhî hastalıkların tedavisinde kullanılan müzik, modern zamanlarda da ırkçı çatışmalar dolayısıyla travmalar yaşayan halkların zihinlerinde açılan yaraların tedavisinde kullanılacaktır.

Savaş sırasında yaşananlar bazen kişileri daha kötücül hale getirirken bazense kötü duygulardan arındırabilmektedir. Savaş öncesi son derece kötücül-acımasız bir kişiliğe sahip olan, ırkçı tavır ve söylemle etrafına korku ve tehlikeler yayan Stevan, savaş esnasında özellikle de oğlu Lazar'ın yaşadığı travma dolayısıyla olsa gerek kötücül duygularından arınır, insancıl bir kişilik kazanır. O da barış ve huzur için sanat/müziğin aracı olacağına hükmeder. Bosna Savaşı halklara büyük acılar yaşatsa da tüm olumsuzluklara rağmen müzik barış ve kardeşliğin sembolü olma işlevini sürdürecektir; savaş karşıtı söylemin, barışçıl dilin inşasında hep işlevsel olacaktır.

Kaynakça

- Aktaş, Abdullah Onur (2012). “Hayatı Müzikle Anlamak Schopenhauer Felsefesinde Müzik”. *Doğu-Batı Dergisi Önce “Müzik” Vardı Özel Sayısı*. 15/62: 43-69.
- Aristo (2011). *Poetika* (Çev. İsmail Tunalı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetinkaya, Yalçın (2016). “Âheng İlmi”. *Müziği Düşünmek*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 17-18.
- Dellaloğlu, Besim F. (2001). *Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Edman, İrwin (1991). *Sanat ve İnsan*. (Çev. Turhan Oğuzkan). İstanbul: MEB Yayınları.
- Emgili, Fahriye (2012). “Bosna-Hersek Trajedisinde (1992-1995) Türk Birliği”. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21: 57-87.
- Erol, Ayhan (2009). *Müzik Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Esgin, Ali (2012). “Bir Müzik Sosyolojisi Var mıdır?”. *Doğu-Batı Dergisi Önce “Müzik” Vardı Özel Sayısı*. 15/62: 153-182.
- Kınikoğlu, Nihat (2008). *Bosna Şarkısı*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- Özişik, Edip (1963). *Musiki Sanatı*. İstanbul: Nurgök Matbaası.

- Say, Ahmet (2010). *Müzik Nedir, Nasıl Bir Sanattır?* İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Soykan, Ömer Naci (2015). *Estetik ve Sanat Felsefesi*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Tunalı, İsmail (2002). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, Levent (2008). “‘Bosna Şarkısı’ ve Sanat”. *Bosna Şarkısı*. İstanbul: Mitos Boyut Yayınları, 7-9.